

Museotoimenjohtaja
Martti Helin

Sukututkijat ja museo

Göteborgissa muutamia vuosia sitten ollut Människorna bakom stenar antoi aiheen tarkastella museon näkökulmasta mahdollisuuksia näyttely- ja muuhun yhteistyöhön sukututkijain ja toisaalta museon välillä.

Kasvava sukututkimuksen harrastus on museon näkökulmasta vain poikkeuksellisesti, harvoin käytetty ja lähes aina väärin ymmärretty tutkimustyön tuki ja reservi. Museo ei ole nähnyt ilmeisesti, mitä sen ulottuvilla on ja tapahtuu.

Tavallinen kotiseutumuseo Suomessa on kokoelma esineitä, usein ne ovat vailla välttämättömyyttä esineen syntyä, tehtävää ja historiaa valottavaa tietoa. Museo, jos jätämme tässä ulkopuolelle henkilöhistorialliset museot, sellaiset kuin Lauri Viidan museo tai Mannerheim-museo, tuskin muistavat, että esineiden takana on ihminen, ihmisiä, suku, sukuja, suuria tai pieniä yhteisöjä. Museo on enintään saattanut nostaa näköksälle jonkun tunnetun henkilön, valitettavan usein tässä mielessä vain kylänhullut.

Mitä tehdä. Museon varat ovat rajalliset, hyvin rajalliset. Ne tuskin riittävät monessa pikku museossa välttämättömyyksiin esineistön säilymisen turvaamiseen. Kulttuuritoimintalaki ei paljontaan merkinnyt, enemmän sittenkin kunnissa kasvanut kotiseutuun ja sen kehittämiseen kohdistunut harrastus ja taloudellinenkin panostus.

Tällä hetkellä näkyvissä oleva kunnallistaloutta kautta maan uhkaava kriisi ja sen vaikutukset tunnetaan: ensimmäisinä säästökohtina ovat tavallisesti kulttuuri ja erityisesti perinnekulttuuri.

Jorma Räsänen sanoi Tampereella tammikuussa 1987 pidetyn sukututkimuspäivän päätteeksi mm:

Kun sukututkija monen vuoden uurastuksen jälkeen havaitsee oppineensa paljon uutta, paljon sellaista, joka osoittaa hänelle tavan tehdä tutkimuksen tulokset entistä havainnollisemmiksi nykyajan ihmisten lukea ja ymmärtää menneiden vuosisatojen jokapäiväistä uurastusta paremman huomisen hyväksi, on tällainen havainnointi kunnaalle kulkemista, näköpiirin avartamista. - On ymmärrettävä menneisyyttä oikein ja syvällisesti, jotta paremmin tajuaa tämän päivän elämistä.

Sanat kävisivät museon näyttelytyön ohjenuorana. Museon tehtävänä on tallentaa, tutkia ja asettaa näytteille inhimillisen kulttuurin tuloksia tavoitteena oppiminen ja yhtähyvin viihtyminen.

Göteborgin näyttely oli nähdäkseni tehty museon ehdoilla ja taidoilla mutta tukeutuen sukututkimuksen kokemuksiin ja tietoihin. Ihmiset kivien takana - näyttely toi unohtuneet ihmiset ja suvut nähtäville.

Mitä muuta tämä ja muut Ruotsin esimerkit saattaisivat "suomennetuina" merkitä. Paljasjalkatutkija, barfotaforskare, sanalle ei ole vakiintunutta suomenkielistä vastinetta, on meillä lähinnä harrastajatutkija. Vastine ei kuitenkaan ilmaise ruotsinkielisessä sanassa vivahtavaa sidosta kotiseutuun, "paljasjalkaisuuteen". Toisaalta harrastustutkimustoiminta, jota on Ruotsissa taloudellisesti tuettu, erityisesti eräiden opintopiirin järjestelmien osana, on saanut uusia tehtäviä; kuntasuunnittelussa, asemakaavotuksessa, museotyössä, paikallishistoriallisessa tutkimuksessa ovat paljasjalkatutkijain työn tulokset pysyvässä käytössä.

Suomessa on sentään Ruotsin esimerkin mukaan pystytty näyttämään, mistä on kysymys ja mitä tavoitellaan.

Erityisesti Paperiliitto on laajassa paikallisiin ammattiosastoihinkin yltäneessä historiahankkeessa tuonut esille merkittävän vaihtoehdon. Paikallista työn historiaa on ilmestynyt myös painetuissa asussa. Harrastuspiirin jäsenet ovat saaneet kosketuksen työpaikkaansa uudella tavalla, työ ja työntekijät ovat palanneet elämään pitkän unohduksen jälkeen. Ja tietenkin Paperiliitto sai historiansa, ehkei kaikissa suhteissa onnistuneen, mutta joka tapauksessa uusia uria aukovan.

Palaan Göteborgin näyttelyyn. Ihmiset hautakivien takaa tulivat näkyville tavalla, jota sietäisi kokeilla meilläkin. Oleellista näyttelyn annille oli todennäköisesti huolellinen esiintulevan materiaalin valinta: valitut tapaukset pystyivät esineellisilläkin näytöillä kertomaan tekstien kanssa samakielisesti menneestä elämästä.

Helpoimmin näyttelyn pystyy toteuttamaan henkilöhistoriallisessa museossa. Niissä on kuitenkin houkutuksena kuvata museon kannalta keskeistä, sitä suurmiestä tai naista, jolle museo on omistettu ja josta se kertoo.

Näkökulma, josta museo lähestyy näyttelyillään kuvattavaansa, on tavallisesti sidottu museon omiin tai mahdollisesti lainattaviin esineihin. Näkökulmaa voidaan laajentaa kuvilla, graafisilla esityksillä ja kartoilla. Viime vuosina dokumentoinnissa, museon oman tiedoston, esineellisen, kirjallisen tai äänellisen, luomisessa on enenevässä määrin pyritty kokonaisuuksien tallentamiseen. Kohteena on ollut tehtaita, pajoja, kyliä ja koteja. Sukututkimuksen malli ja tavoite valottaa henkilöiden ja sukujen elämää, sukujen keskinäistä sidosta, kylien ja pitäjien väestön taustaa ei vielä nykyisellään toteudu museon dokumentointityössä.

Museo on yllättävän usein jälkivaunussa jos ei -junassa. Esteenä ovat taloudelliset tekijät. Esineet on helppo hylätä niiden nuoren iän, rumuuden ja arvottomuuden vuoksi. Ilmeisesti käyttämätön mahdollisuus dokumentoinnin asialliseen hoitamiseen ja kokonaisuuksien säilyttämiseen on herättää uteliaisuutta ja halua oman suvun esineellisen ja kuvallisen perinnön säilyttämiseen. Se auttaa museolaitosta, vaikka museon mahdollisuuksiin ei tule kuitenkaan liiaksi luottaa.

Uusi viehättää, tilat eivät salli varastointia, käytöistä jääneelle ei ole sijaa nykyasunnoissa, ei nykymuseoissakaan, eikä hän siinä ole tavallisimmat perustelut. Sukututkijan on helppo vetäytyä kirkonkirjoihinsa.

Asiaa voisi lähestyä toisinkin: kuka meistä on tallettanut järjestelmällisesti edes käsialänäytteet sukunsa edesmenneiltä. Tai: kuka on järjestelmällisesti säilyttänyt isänsä ja äitinsä, iso-

vanhempiansa tekemiä, ennen tavallisia pienesineitä. Tai: jos on talletettu jotain, minkälaisia ovat esineiden myötä kulkevat tiedot, milloin esine on tehty, mihin tarkoitukseen se on tehty, kenelle se on tehty. Miten monta rukinlavan, puisen rakaudentunnustuksen, vastinetta on heitetty menemään. Aina ei suinkaan ole kysymys säilytystiloista, ehkä useimmiten kyvystä nähdä elämän esineellinen puoli. Ne kaikki kirkonkirjoista löytyvät ihmiset, tutut ja vieraat, sukulaiset ja kyläläiset, ovat tehneet työtä käsillään ja aivoillaan. Missä ovat heidän työnsä tulokset tänään, eivät hautakivet töitä kätke. Niin ovat unohtuneet, hukkuneet ja hävinneet.

Olen kerran kokenut lähes liikuttuneena, miten ihminen hautakiven takaa nousi eloon, sai enkeli siivilleen. Olin Vilppulan hautausmaalla, oli pitäjäseuran suuri juhla 1983. Eräänä juhla osana oli seppeleen lasku edesmenneiden muistolle.

Opettaja Kaarina Pollari oli pystynyt selvittämään pienenpienen hautakiven tarinan. Yksinkertaisessa ja kansanomaisessa kivessä oli teksti:

Saima A.son

20.4.1894 - 19.10.1894

Marraskuulla 1894 kolmen muun lapsen kanssa Vilppulan seurakunnan uuteen ja omaan kirkkomaahan siunattiin Vilppulan Koiviolta kotoisin olleen ratavartijan Saima-tytär. Isä itse oli tuonut reisinalla Koiviolta vain puolivuotiaan kuolleen lapsensa ruumiin Vilppulaan. Saiman hauta on yksi neljästä ensimmäisestä haudasta. Muut ovat unohtuneet. Hautausmaa vihittiin käyttöön samana päivänä, vihkimisen ja hautaan siunaamiset toimitti silloisen emäseurakunnan Ruoveden kirkkoherra Johan Schönberg. Liekö ratavartijan lapsen kuolema järkyttänyt Suluslahden asukkaita niin, että he esittävät rakenteilla olevan kirkon nimeksi Saiman kirkko.

Pieni, tuskin päivään ehtinyt Saima Adofson palasi kirkkomaan juhlahetken myötä kuulijain ja katsojain mielessä elämään. Sellaisia he voivat olla, ihmiset hautakiviensä takana, pieniä Saimoja. Näkyvä merkki on isän työtoverin ja ystävän rautatien kivi-sepän yksinkertainen hautakivi, aitoudessaan suuri ja puhutteleva.

Ilmeisesti Ruotsin omaksuttu harrastustutkimuksen tunnus
Gräv där du står - kaiva sijoillasi, etsi läheltä, miten sen
haluaakin ilmaista, on tapa yhdistää ilmassa olevia ajatuksia.
Sukututkimus tukee, jos halutaan, museotyötä. Museon tekniikka
taas antaa mahdollisuudet nähdä pienten Saimojen, unohdettujen
enkelien viipyvän keskellämme. Jos tahdotaan. Edellytyksenä on
kehittää yhteistyötä.